

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 11.032.2023 в
Одеському національному
університеті імені І. І. Мечникова
доктору історичних наук,
професору,
професору кафедри історії України
та спеціальних історичних
дисциплін ОНУ імені
І. І. Мечникова
Гончаруку Тарасу Григоровичу

Відгук

офіційного опонента **Ковалевської Ольги Олегівни**, доктора історичних наук, професора, провідного наукового співробітника відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України Національної академії наук України на дисертаційну роботу **Івасюк Вікторії Сергіївни «РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА У СТАНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ ИСТОРИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ XIX – ПОЧАТКУ ХХ СТ.»**, подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 «Історія та археологія», галузь знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дослідження.

Історична географія була і залишається однією з тих наукових дисциплін, дискусії довкола якої тривають по теперішній час. Вони переважно стосуються її змісту та призначення, місця в класифікації гуманітарних та природничих наук, об'єкту та предмету, визначення завдань та методики досліджень. Попри те, що витоки цієї науки, сягають XVI ст., сучасні українські дослідники, продовжують обговорювати питання її статусу, структури, особливостей джерельної бази, початків процесу інституціоналізації на українських теренах тощо. У такому контексті актуальність обраної проблеми та варіант її вирішення, не викликає заперечень. Представлена Вікторією Сергіївною Івасюк дисертація на тему

«Регіональна специфіка у становленні та розвитку історичної географії України XIX – початку XX ст.» є оригінальною, суголосною тенденціям вітчизняної історичної науки та цікавою щодо застосованої дослідницької оптики.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та результати, викладені у дисертаційному дослідженні Вікторії Сергіївни Івасюк, слід визнати науково достовірними та обґрунтованими. Вони базуються на застосуванні новітнього комплексу принципів і методів наукового дослідження, серед яких провідне місце належить як загальнонауковим (принцип історизму, системності, світоглядного плюралізму та діалектичного розуміння історичного процесу, неупередженого підходу до регіональної специфіки становлення і розвитку історико-географічних досліджень на українських теренах), так і конкретно-історичним та спеціальним методам (проблемно-хронологічному, порівняльно-статистичному, діахронному, системно-структурному, ретроспективному, історико-типологічному, порівняльно-історичному, а також методу систематизації).

Водночас, на нашу думку, при характеристиці методологічного інструментарію роботи, варто було б ширше залучити новітні здобутки вітчизняної гуманітаристики, а саме результати міждисциплінарних досліджень з позицій системної геосторії, які сприяють створенню цілісної картини впливу процесів минулого на сьогодення та дозволяють прогнозувати майбутній суспільний розвиток. Важливе місце у цих дослідженнях займає концепція цілісності простору і часу, усвідомлення останнього не як певного набору подій, а як процесу, що має певний напрям розвитку, що складається з різних (за швидкістю протікання) видів часу (соціального, етнічного, біологічних ритмів, природних циклів на тій чи іншій території тощо).

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Отримані Вікторією Сергіївною Івасюк результати роботи над темою дисертації є самостійними та характеризуються новизною. Нею вперше здійснено узагальнення регіональної специфіки історико-географічних досліджень на українських теренах, здійснених протягом другої половини XIX – початку XX ст.; проаналізовано процес становлення історичної географії в Імператорському Харківському університеті, Імператорському університеті Святого Володимира у Києві, Імператорському Новоросійському університеті в Одесі, а також у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца I у Львові й Чернівецькому університеті імені Франца Йозефа, що в означений час діяли на теренах Російської імперії та Австро-Угорщини. Здобувачкою досліджено роль різноманітних наукових товариств у становленні та розвитку історико-географічних досліджень, продемонстровано їхню специфіку. Водночас дисеранткою було розкрито зміст та особливості історико-географічних праць окремих дослідників, які працювали індивідуально, не будучи афілійованими членами спеціалізованих університетських кафедр, або конкретних наукових товариств.

В ході написання дисертації було визначено вплив історико-географічних досліджень на суспільно-політичні процеси; окреслено роль картографування для уточнення багатьох політичних, адміністративних, економічних, демографічних, етнічних та інших процесів на українських теренах, а також доповнено та систематизовано історіографію та джерельну базу обраної проблеми.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Результати дисертаційної роботи висвітлено здобувачкою у 18 публікаціях (16-ти одноосібних та 2-х у співавторстві), з яких 4 у наукових фахових виданнях України, одна у зарубіжному науковому виданні, 2 у

збірниках наукових праць, що індексуються у наукометричних базах. Загальний обсяг публікацій становить 6,0 друк. арк.

Апробація результатів досліджень також була здійснена під час 9 міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, що відбувались у Стамбулі, Ізмірі, Харкові, Одесі. Зауважимо, що апробація результатів дисертаційного дослідження відбулася протягом останніх п'яти років, що засвідчує достатньо плідну й успішну наукову роботу дисерантки.

5. Практичне значення одержаних результатів.

Результати та положення дослідження, здійсненого Вікторією Сергіївною Івасюк, можуть бути використані в узагальнюючих працях з історії України, в сучасних історико-географічних дослідженнях, у краєзнавчих розвідках, а також будуть корисними при розробці спеціальних курсів з історичної географії. Особистий внесок здобувачки полягає у тому, що нею представлено авторський погляд на становлення та розвиток історичної географії на українських теренах протягом XIX – на початку XX ст. з точки зору регіональної специфіки. У роботі вперше введено до наукового обігу джерела з архівосховищ України та Польщі.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

Попри самостійний характер дисертації та достатній науковий рівень розробок здобувачки, обґрунтованість здобутих нею результатів, окремі твердження та висновки авторки викликають певні зауваження та рекомендації, як сухо технічного, так і змістового (методологічного) характеру.

1. Попри значну редакторську та коректорську роботу, яку авторка провела над дисертацією, її текст містить чимало хибодруків, пропущених літер та інших помилок технічного характеру (наприклад: с. 2 – пропущено літеру «а» в прізвищі дисерантки, с. 13, 211 – назва Польщі подано з маленької літери («polska» замість «Polska»), с. 31 – в повній назві ПУ НАН

України пропущено слово «України», невірно вказаний загальний обсяг дисертації: 211 с. замість 212 с.).

2. Незважаючи на те, що дисертантка сама визнала факт становлення історичної географії як науки на українських теренах у складі різних держав не раніше другої половини XIX ст., по тексту дисертації хронологічні межі постійно змінювалися: від початку XIX ст. до 20-х років XX ст., що не могло не вплинути на висновки, в яких мала бути відображеня принципово відмінна ситуація. Ця особливість дисертаційної роботи не була відбита у підсумках.

3. Розуміючи складність роботи здобувачки над текстом дисертації в умовах COVID-19 та початку широкомасштабної війни РФ проти України, авторці варто було б, якщо не використати, то хоча б згадати про сучасні зміни у методологічних підходах до розв'язання історико-географічних проблем. Ці підходи дозволяють досліджувати обрану дисертанткою тематику з принципово інших методологічних позицій (йдеться про можливості, які надає дослідникам *geoісторія* як напрям міждисциплінарних досліджень, що поєднує історію та географію, а також про підвищення сучасними дослідниками ролі *історичної географії*, що починає переростати статус виключно спеціальної історичної дисципліни (див.: Калакура Я. Спеціальні історичні дисципліни як підсистема історичної науки, 2020).

4. Дискусійним виглядає рішення авторки виділити репрезентацію історії певних регіонів на сторінках «Київської старины» в окремий параграф, оскільки більш раціональним було б включити його зміст до наступного підпункту, присвяченого аналізу «періодичних та серійних видань Наддніпрянської України» загалом.

5. Ознайомлення з усіма основними розділами дисертації дозволяє стверджувати, що дисертантці варто було би зосередити свою увагу саме на аналізі навчальних курсів, в межах яких свого часу викладали питання історичної географії в різних навчальних закладах Російської імперії та Австро-Угорщини. Це дало б можливість звузити предмет дослідження, уніфікувати підходи до аналізу джерельної бази та зробити її більш

релевантною. Водночас, можна було б піти іншим шляхом і зосередити увагу виключно на наукових дослідженнях, не намагаючись відслідковувати, наскільки ті чи інші здобутки науковців були відображені в університетських навчальних курсах.

6. Як свідчить зміст дисертації, авторка поставила перед собою занадто широкі наукові завдання, відтак чимало авторських тверджень потребують додаткових уточнень, а висновки – доповнень (зокрема, щодо гуртування «наукових кіл України» довкола «Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, Українського наукового товариства, Історичного товариства Нестора Літописця», які загалом були дуже різними за ідеологічним спрямуванням, с. 176).

7. Грунтовне ознайомлення з текстом дисертації натомість не дає однозначної відповіді на запитання: наскільки коректними слід вважати висновки дисертантки щодо регіональної специфіки у становленні та розвитку історичної географії і як науки, і як навчальної дисципліни на українських теренах в умовах, коли не існувало української держави, а також наскільки правомірно стверджувати, що *імператорські університети* у Києві, Харкові й Одесі (та цісарські університети на західноукраїнських теренах), «відіграли важливу роль у становленні та розвитку історико-географічних досліджень в Україні».

8. На нашу думку, запроваджений в тексті дисертації концепт «український простір» та намагання авторки продемонструвати його присутність у працях окремих вчених із західноукраїнських теренів, виглядає малообґрутованим.

9. Попри те, що в тексті пункту 4.4 – «Вплив історико-географічних досліджень на суспільно-політичний рух Західної України», дисертанка намагалася продемонструвати, як наукові досягнення вчених із західноукраїнських теренів Австро-Угорщини впливали на суспільно-політичні погляди членів перших українських політичних партій та їхні уявлення щодо майбутніх меж української держави, залишається

малообґрунтованим необхідність цього підпункту в тексті дисертації, присвяченої становленню та розвитку історичної географії як науки та навчальної дисципліни.

10. Додатки до дисертації мають виключно ілюстративний характер і лише опосередковано пов'язані з предметом дослідження. Загалом авторка згадує в тексті про картографічну діяльність державних та військових структур Російської імперії та створення ними окремих мап. Натомість історія картографування українських теренів протягом другої половини XIX – початку XX ст. є цілком окремою темою, що потребує окремого спеціального дослідження. Відтак, епізодичні згадки про мапи, які супроводжували ті чи інші публікації з історичної географії, проаналізовані авторкою в дисертації, аж ніяк не розкривають ані сутності процесу картографування, ані його причини та наслідки, ані результати цієї діяльності, ані впливу (або його відсутності) на розвиток історико-географічних досліджень зазначеного часу.

Незважаючи на висловлені зауваження та побажання, дослідження Вікторії Сергіївни Івасюк заслуговує загальної позитивної оцінки.

Аналіз тексту дисертації доводить, що здобувачка цілком дотрималась вимог академічної добросердечності.

7. Загальна оцінка дисертації.

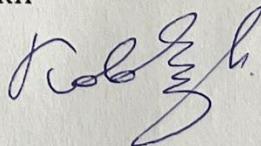
Дисертація Вікторії Сергіївни Івасюк представляє собою оригінальне, завершене наукове дослідження, яке дозволяє в сукупності вирішити заявлену наукову проблему і частково заповнити історіографічну прогалину, що довгий час існувала. Наведені в роботі факти та сформульовані висновки свідчать про наукову самостійність авторки та високий рівень виконання дослідження.

Дисертація «Регіональна специфіка у становленні та розвитку історичної географії України XIX – початку ХХ ст.», за своїм змістом відповідає вимогам «Тимчасового порядку присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від

6 березня 2019 року (зі змінами) та вимогам до оформлення дисертації (наказ Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року зі змінами, внесеними згідно з наказом № 3759 від 31 травня 2019 року), вимогам «Положення про здобуття наукового ступеня доктора філософії в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова (нова редакція)», затвердженого наказом ректора від 29 червня 2022 р. та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановою КМ України № 341 від 21 березня 2022 р., а її авторка – **Івасюк Вікторія Сергіївна** заслуговує на присудження їй наукового ступеню доктор філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

16 травня 2023 р.

Доктор історичних наук,
професор, провідний науковий співробітник
відділу спеціальних галузей історичної науки
та електронних інформаційних ресурсів
Інституту історії України НАН України

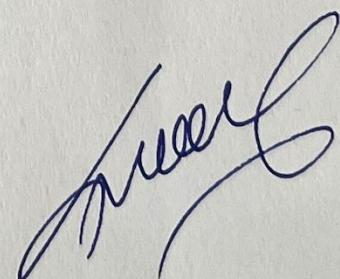

О.О.Ковалевська

Підпис д.і.н., проф. О.О.Ковалевської
«ЗАСВІДЧУЮ»
Вчений секретар Інституту історії України
Національної академії наук України
д.і.н., проф.

16 травня 2023 р.

О.С.Рубльов